

■ Av. Tolga SOLMAZ * ■

ŞİRKETLER TOPLULUĞUNDA BİLDİRİM, TESCİL VE İLAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

NOTIFICATION, REGISTRATION AND ANNOUNCEMENT OBLIGATIONS IN GROUP OF COMPANIES

ÖZET

Türk hukukunda ilk kez 6102 sayılı TTK ile düzenlenen şirketler topluluğu, hâkim şirket ve ona doğrudan veya dolaylı olarak kanunda öngörülen fiili şekilde veya sözleşmesel şekilde bağlı olan şirketlerden oluşmaktadır. TTK m. 195 ve devamında düzenlenen şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerden biri de bildirim, tescil ve ilan yükümlülükleridir. Payların yüzdesinin kanunda belirtilen oranlarda artması veya azalması sonucu doğan yükümlülükler, kanunda sayılan kişiler üzerinde olmakla birlikte, yine kanunda belirtilen sürede yerine getirilmelidir. Bu yükümlülükler yerine getirilmediği durumda payların donması ve bazı idari para cezası hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilecektir. Çalışmada, konunun anlaşılması için şirketler topluluğu genel olarak açıklanmış, söz konusu yükümlülüklerle ilişkin hususlar ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şirketler topluluğu, konzern, bildirim, tescil ve ilan yükümlülükleri, hakimiyet sözleşmesi.

ABSTRACT

A group of companies, which is regulated for the first time in Turkish law under the TCC No. 6102, consists of the controlling company and the companies that are directly or indirectly affiliated to it in the actual or contractual manner stipulated by law. One of the provisions regarding the group of companies regulated under Art. 195 et seq. of the TCC is the notification, registration and announcement obligations. As a result of the increase or decrease of the percentage of shares at the rates specified in the law, obligations are imposed on the persons listed in the law, but they must be fulfilled within the period specified in the law. Failure to fulfil these obligations may result in the freezing of shares and certain administrative fines. In this study, in order to provide a better understanding of the subject matter, the general information is explained in general terms and the issues relating to these obligations are analysed under separate headings.

Keywords: Group of companies, consent, notification, registration and announcement obligations, dominance agreement.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 15.11.2024 Kabul Tarihi: 11.04.2025

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2843-5995>

Bursa Barosu, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, tolgasolmaz.av@gmail.com

GİRİŞ

Türk Ticaret Kanunu¹, iktisadi yaşamın gereği olarak, başta anonim şirketler olmak üzere şirketlerin birbirleri ile bağlanması ve bu şirketler arasında etki, hakimiyet, kontrol ve bağımlılığın öne çıkması üzerine şirketler topluluğu hususunu düzenlemiştir². Birden fazla ticaret şirketinin sadece birbirinden bağımsız olmasının yeterli görülmemesi üzerine kanun ile getirilen bu düzenlemeler, topluluğa dahil olan şirketlerin [ana (hâkim) şirket ve yavru (bağlı) şirket] ilişkilerini, hak ve yükümlülükleri hükme bağlamaktadır³. Kanunun şirketler topluluğu açısından getirdiği yükümlülüklerden biri de bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğüdür.

Şeffaflık açısından önem arz eden bildirim, tescil ve ilan yükümlülüklerinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada önce *genel olarak şirketler topluluğu* açıklanacak, bildirim, tescil ve ilan yükümlülüklerinin özellikleri belirtilecek daha sonrasında sırasıyla, *Bildirilmesi, Tescil ve İlan Edilmesi Gereken Hususlar, Yükümlülüğün Kimde Olduğu, Bildirilecek Şirket ile Makam ve Süresi, Yükümlülüğün Yerine Getirilmemesinin Sonuçları, Hakimiyet Sözleşmesinin Tescil ve İlanı* hususları ayrı başlıklar altında açıklanacaktır.

I. GENEL OLARAK ŞİRKETLER TOPLULUĞU

Günümüzde batı ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde iş hayatına etki konusunda ayrı ayrı şirketler değil, şirketler topluluğu öne çıkmaktadır. Bu durum ise şirketlerin ayrı ayrı bağımsızlığını kabul eden alışılmış şirketler hukuku düzenlemelerinden farklı düzenlemeleri gerektirmektedir⁴.

¹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, RG, Tarih: 14/2/2011 Sayı: 27846. Bu çalışma kapsamında 6102 sayılı TTK "Kanun" olarak ifade edilecektir.

² Hasan Pulaşlı, *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, (Genel Esaslar) s.157.

³ Mehmet Bahtiyar, *Ortaklıklar Hukuku*, 12. Baskı, Beta, İstanbul, 2017, s.74.

⁴ Sinan Misili, "Şirketler Topluluğu Hukuku "Tarihçe ve Terminoloji", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2022, S. 52, SS. 159-194, s. 189.

Ekonomi açısından da büyük önem arz eden şirketler topluluğu, ülkemizde yeni Ticaret Kanunu ile mevzuatımızda yer edinmiştir. Önemine binaen birçok ülkede de yasal düzenlemelerde yer almaktadır⁵. Alman ve İsviçre düzenlemelerinde “konzern”, Birleşik Krallıkta ise “group of companies” adıyla yer alan şirketler topluluğu⁶, Türk Kanun Koyucunun 1965 tarihli Alman Paylı Ortaklıklar Kanunu’ndan (Aktiengesetz – AktG) esinlenerek ve Kara Avrupası hukuk sistemindeki ilerlemeleri de göz önüne alarak düzenlemeler yapması üzerine yeni TTK m.195 vd. hükümlerinde yerini almıştır⁷.

Eski Ticaret Kanununda da şirketlerin birbirlerine olan bağılıkları gözetilmeden her birinin bağımsız olduğu kabul edildiği için istenmeyen olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktaydı. Bir şirketin başka bir şirket hakimiyeti altında olduğu ve onun politikalarının kendi çıkarları ile ters düştüğü durumlarda o şirketin politikalarını uygulamak durumunda kaldığı hallerde bile söz konusu şirket bağımsız sayılmakta idi. Buna bağlı olarak bağlı şirketin alacaklıları hâkim şirkete başvuramamaktaydı. Bu durum 6012 sayılı TTK ile yerinde olarak son bulmuş, başka şirketleri hakimiyet altında tutmasına rağmen onun tüzel kişiliğinin perdesinin arkasına saklanmaları engellenmeye çalışılmıştır⁸. Böylece, düzenlemelerin şirketler topluluğunun ekonomik büyüklük ve tanınırlığı ile kamuoyunda oluşan güvenin kötüye kullanılarak ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları da engellenmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır⁹. Kanun hükmünde görüldüğü üzere¹⁰ şirketler topluluğu, hâkim şirket ve bu şir-

⁵ Hakan Çebi, Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2020, s.75.

⁶ Şaban Kayıhan, Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023, s.118.

⁷ Tamer Pekdiñer ve Gökmen Gündoğdu, “Amerikan Hukukunda Şirketler Topluluğu Hukuku Algısı ve Şirketler Topluluğunda Sorumluluğa İlişkin Uygulamaya Genel Bir Bakış”, Regesta, Cilt:3, Sayı:2, 2013, S.31-49, s.33.

⁸ Kayıhan, ss. 118-119.

⁹ Gül Okutan Nilsson, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Şirketler Topluluğu Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009 (Şirketler Topluluğu), s.14.

¹⁰ TTK 195. Maddeye göre,

“(1) a) Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketinin, doğrudan veya dolaylı olarak;

1. Oy haklarının çoğunluğuna sahipse veya

2. Şirket sözleşmesi uyarınca, yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını haizse veya

kete doğrudan veya dolaylı olarak tabi olan yavru şirketlerden oluşmaktadır¹¹. Bir ticaret şirketi, doğrudan veya dolaylı yol ile başka bir ticaret şirketinin oy haklarının çoğunluğuna sahip ise veya şirket sözleşmesi ile yönetim kurulunda karar alabilecek çoğunlukta üyenin seçimini sağlama hakkına haiz ise veya kendi oy haklarına ek olarak bir sözleşmeye dayanarak tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklar ile birlikte oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyor ise ilk şirket hâkim (*ana*) şirket, ikincisi ise yavru (*bağlı*) şirkettir (TTK m.195/1- (a)).

Bu durumda şirketler topluluğu, fiili ve sözleşmesel olarak iki şekilde ortaya çıkabilecektir¹². Fiili olarak ortaya çıkabilecek şirketler topluluğu, bağlılığın fiili olarak hakimiyet unsuru olduğu veya sermaye katılımı şeklinde olduğu topluluklardır. Sözleşmesel şirketler topluluğu ise bir sözleşmeye dayanarak ortaya çıkmaktadır¹³. Yani şirketler topluluğunun ortaya çıkması, yukarıdaki ihtimallerden birinin var olması halinde kanun gereği söz konusu olmaktadır¹⁴.

3. Kendi oy hakları yanında, bir sözleşmeye dayanarak, tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklarla birlikte, oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyorsa,
- b) Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketini, bir sözleşme gereğince veya başka bir yolla hâkimiyeti altında tutabiliyorsa, birinci şirket hâkim, diğeri bağlı şirkettir. Bu şirketlerden en az birinin merkezi Türkiye’de ise, bu Kanundaki şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır.
- (2) Birinci fıkrada öngörülen hâller dışında, bir ticaret şirketinin başka bir ticaret şirketinin paylarının çoğunluğuna veya onu yönetebilecek kararları alabilecek miktarda paylarına sahip bulunması, birinci şirketin hâkimiyetinin varlığına karinedir.
- (3) Bir hâkim şirketin, bir veya birkaç bağlı şirket aracılığıyla bir diğer şirkete hâkim olması, dolaylı hâkimiyettir.
- (4) Hâkim şirkete doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan şirketler, onunla birlikte şirketler topluluğunu oluşturur. Hâkim şirketler ana, bağlı şirketler yavru şirket konumundadır.
- (5) Şirketler topluluğunun hâkiminin, merkezi veya yerleşim yeri yurt içinde veya dışında bulunan, bir teşebbüs olması hâlinde de, 195 ilâ 209 uncu maddeler ile bu Kanundaki şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır. Hâkim teşebbüs tacir sayılır. Konsolide tablolar hakkındaki hükümler saklıdır.
- (6) Şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerin uygulanmasında “yönetim kurulu” terimi limited şirketlerde müdürleri, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ile şahıs şirketlerinde yöneticileri, diğer tüzel kişilerde yönetim organını ve gerçek kişilerde gerçek kişinin kendisini ifade eder”.

¹¹ Oruç Hami Şener, Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s. 172.

¹² Rıza Ayhan, Hayrettin Çağlar, Mehmet Özdamar, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, ss. 658-659; Çebi, s. 75; İrfan Akın, Şirketler Topluluğu Sorumluluk Hukuku, 1.Baskı, Seçkin, Ankara, 2014, s.33.

¹³ Çebi, s. 75.

¹⁴ Selma Çetiner, Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023, s. 271.

TTK m.195/2 gereğince bir ticaret şirketi başka bir ticaret şirketinin paylarının çoğunluğuna veya o şirketi yönetebilecek kararları alabilecek miktarda paylara haiz ise bu durum birinci şirketin hakimiyetinin varlığına karine teşkil etmektedir. Bu düzenleme, Türk Ticaret Kanunu'nun hakim şirket ve bağlı şirket ilişkisini karine olarak kabul ettiği bir durumu göstermektedir.

Bu durum haricinde, fiili şirketler topluluğunda hakimiyetin dolaylı olarak var olması da mümkündür. TTK m.195/3 uyarınca, hâkim şirketin bir veya birkaç bağlı şirket aracılığı ile başka bir şirkete hâkim olması durumunda dolaylı hakimiyet söz konusu olacaktır. Hâkim şirketin (tek başına hakimiyet) veya şirketlerin (birlikte hakimiyet) bir şirkette katılma payı olmamasına rağmen hâkim olduğu bir şirket aracılığı ile o şirket üzerinde hakimiyeti söz konusu olabilecektir. Böylelikle dolaylı hakimiyet tek başına ve birlikte hakimiyet olarak ortaya çıkabilecektir¹⁵.

Şirketler topluluğu, holdingden farklıdır. Şirketler topluluğunda birden çok şirketin varlığı söz konusu olmakla birlikte bir şirket çeşidi değildir. Ayrıca yukarıda da görüldüğü üzere bir ana şirketin yavru şirket üzerinde hakimiyet kurmuş olması veya kurması veya kurmuş sayılması gerekmektedir. Holdingin faaliyet türü ise bir anonim şirkettir ve tek şirketten oluşması mümkündür¹⁶. İfade etmek gerekir ki en önemli amacı başka işletmelere iştirak etmek olan saf ve karma holdingler de TTK'nın şirketler topluluğu şartları hükümlerini karşıladığı takdirde hakimiyeti altında olduğu şirket veya şirketler ile bir şirketler topluluğu oluşturabilecektir¹⁷.

¹⁵ Bkz. TTK m.195 gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekciler/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri/1/> (27.03.2025).

¹⁶ Pulaşlı, Genel Esaslar, ss. 159-160; Hasan Pulaşlı, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Şirketler Topluluğunun Temel Nitelikleri ve Hâkim Şirketin Güven Sorumluluğu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı:1, Yıl: 2007, S.259-278, (Temel Nitelikler), s.263.

¹⁷ Misili, s.190.

II. BİLDİRİM, TESCİL VE İLAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. GENEL OLARAK

TTK m.198¹⁸, Bildirim, tescil ve ilan olarak iki hususu düzenlemektedir. *Tekinalp*'e göre bildirim, tescil ve ilan zorunluluklarını, denetlenen sermaye şirketlerinde öngörülen içeriklerin internet sitesinde yayınlanmasını ve bunlara uyulmadığı takdirde ortaya çıkacak sonuçları düzenleyen bu hüküm, *maddi anlamda şeffaflık hükmüdür*¹⁹.

Bildirim yükümlülüklerinin önemi, iştirak ilişkilerinin, özellikle karşılıklı iştirak ilişkilerinin açıklanarak kamunun bilgilendirilmesi, sermaye piyasasında şeffaflığın gerçekleştirilmesi ve sorumluluk hükümlerinin uygulanması açılarından kendisini göstermektedir²⁰.

Bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğü, payların yüzdesinin kanunda belirtilen oranlarda artması veya azalması sonucu doğmakta, bu artma veya azalmanın nedeni olabilecek işlemlerin (miras ile intikal, bölünme, birleşme, tür değiştirme) bu yükümlülüğe etkisi bulunmamaktadır²¹.

¹⁸ IV - Bildirim, tescil ve ilan yükümlülükleri MADDE 198- (1) Bir teşebbüs, bir sermaye şirketinin sermayesinin, doğrudan veya dolaylı olarak, yüzde beşini, onunu, yirmisini, yirmi beşini, otuz üçünü, ellisini, altmış yedisini veya yüzde yüzünü temsil eden miktarda paylarına sahip olduğu veya payları bu yüzdelerin altına düşüğü takdirde; teşebbüs, durumu söz konusu işlemlerin tamamlanmasını izleyen on gün içinde, sermaye şirketine ve bu Kanun ile diğer kanunlarda gösterilen yetkili makamlara bildirir. Payların yukarıda belirtilen oranlarda kazanılması veya elden çıkarılması, yıllık faaliyet ve denetleme raporlarında ayrı bir başlık altında açıklanır ve sermaye şirketinin internet sitesinde ilan edilir.

Payların yüzdelерinin hesaplanmasında 196 ncı madde uygulanır. Teşebbüsün ve sermaye şirketinin yönetim kurulu üyeleriyle yöneticileri de, kendilerinin, eşlerinin, velayetleri altındaki çocuklarının ve bunların, sermayelerinin en az yüzde yirmisine sahip buldukları ticaret şirketlerinin o sermaye şirketindeki payları ile ilgili olarak bildirimde bulunurlar. Bildirimler yazılı şekilde yapılır, ticaret siciline tescil ve ilan olunur.

(2) Birinci fıkrada öngörülen bildirim ile tescil ve ilan yükümlülüğü yerine getirilmediği sürece, ilgili paylara ait oy hakkı dâhil, diğer haklar donar. Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesine dair diğer hukuki sonuçlara ilişkin hükümler saklıdır. (3) Hâkimiyet sözleşmesinin geçerli olabilmesi için bu sözleşmenin ticaret siciline tescil ve ilanı şarttır. Sözleşmenin geçersizliği, bu Kanun ile diğer kanunlardaki şirketler topluluğuna dair yükümlülüklere ve sorumluluklara ilişkin hükümlerinin uygulanmasına engel olmaz.

¹⁹ Ünal Tekinalp, Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, 4. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 635.

²⁰ Bkz. TTK m. 198 gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/turk-ticaret-kanunu-madde-gerekceleri/1/> (27.03.2025)

²¹ Tekinalp, s. 636.

Bildirim, payların hukuken iktisabından itibaren kanunun öngördüğü sürede yapılması gerekmektedir. Esas alınacak başlangıç, pay sahipliği sıfatının kazanılması anı olmayacaktır²².

B. BİLDİRİLMESİ, TESCİL VE İLAN EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

TTK m. 198 hükmü gereğince, bir teşebbüs²³, bir sermaye şirketinin doğrudan veya dolaylı şekilde aşağıda yazılı paylarına sahip olduğu veya bu paylara sahip olduktan sonra bu yüzdelerin altına düştüğü halde bildirimde bulunacak, bu durumu ticaret sicilinde tescil ettirecek ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan ettirecektir (TTK m. 195).

- %5'i (Halka açık anonim şirketlerde azlık haklarının kullanılmasının alt sınırı²⁴)

- %10'u (Halka açık olmayan anonim şirketlerde azlık haklarının kullanılabilmesinin alt sınırı²⁵)

- %20'si [TTK m. 198/1'de teşebbüs veya sermaye ortaklığının YK üyelerinin veya yöneticilerinin kendi veya yakınlarına ait ortaklıklarının iktisap ettikleri veya elden çıkardıkları paylar ile ilgili]

- %25'i (TTK m. 418 - Toplantı ve karar nisabı ile ilgili²⁶)

²² TTK m.198 gerekçesi.

²³ Teşebbüs ve hâkim teşebbüs kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz: Kağan Susuz, "Şirketler Topluluğuna İlişkin Hükümlerin Uygulama Alanı Bakımından Hâkim Teşebbüs Kavramı". Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:18, Sayı: 2, 2012, S. 269-280; Şener, s.173.

²⁴ TTK m.198 Adalet Komisyonu Değişiklik Gerekçesi'ne göre, "Bu maddenin birinci fıkrasında ayrıca "yüzdebeş" de bildirim yükümlülüğünün kapsamı içine alınmıştır. Çünkü bu oran hukukumuzda halka açık şirketlerde azlığı simgelemektedir". (Legalbank)

²⁵ TTK m.612/1'e göre, "Şirket kendi esas sermaye paylarını, sadece, bunları alabilmek için gerekli tutarda serbestçe kullanabileceği özkaynaklara sahipse ve alacağı payların itibarı değerlerinin toplamı esas sermayenin yüzde onunu aşmıyorsa iktisap edebilir".

²⁶ TTK m.418/1'e göre, "Genel kurullar, bu Kanunda veya esas sözleşmede, aksine daha ağır nisap öngörülmüş bulunan hâller hariç, sermayenin en az dörtte birini karşılayan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin varlığıyla toplanır. Bu nisabın toplantı süresince korunması şarttır".

- %33'ü (%33,33 için bkz. TK m. 421/1)
- %50'si (TTK m. 421- Esas sözleşme değişikliklerinde toplantı ve karar nisapları ile ilgili)
- %67'si (TTK m. 421 - Esas sözleşme değişikliklerinde toplantı ve karar nisapları ile ilgili)
- %100'ü. (TTK m. 203 – Tam hakimiyet halinde talimat ile ve TTK m. 421/1 - Esas sözleşme değişikliklerinde toplantı ve karar nisapları ile ilgili).

Yukarıda parantez içinde belirtilen hususlar, yüzdeler oranların ne ile ilgili olduğu ve kanunda özellikle belirtmelerinin sebeplerini oluşturmaktadır. Uygulamada, yukarıda parantez içinde verilen örneklerin olayla alakası olmasa dahi bildirim, tescil ve ilan yapılması gerekecektir. Sadece miktarlar değil yüzdeler de belirtilecektir²⁷.

Ek olarak belirtmek gerekir ki payların bu hükümdeki oranlarda azalması veya artması yalnızca bildirim yükümlülüğüne etkili değildir. Bu husus, işlemi yapan şirketlerin yıllık faaliyet ve denetleme raporlarında da ayrıca açıklanmasını ve sermaye şirketinin sitesinde ilan edilmesini gerektirmektedir²⁸.

C. YÜKÜMLÜLÜĞÜN KİMDE OLDUĞU

TTK m. 198/1 hükmüne göre,

“Payların yüzdelerinin hesaplanmasında 196'ncı madde uygulanır. Teşebbüsün ve sermaye şirketinin yönetim kurulu üyeleriyle yöneticileri de kendilerinin, eşlerinin, velayetleri altındaki çocuklarının ve bunların, sermayelerinin en az yüzde yirmisine sahip buldukları ticaret şirketlerinin o sermaye şirketindeki payları ile ilgili olarak bildirimde

²⁷ Tekinalp, ss. 636-637.

²⁸ Akın, s.131.

bulunurlar. Bildirimler yazılı şekilde yapılır, ticaret siciline tescil ve ilan olunur”.

Hükümde belirtilen “teşebbüs” kavramından anlaşılması gereken, hâkim teşebbüstür. Çünkü TTK hükümleri gereğince şirketler topluluğu ilişkisinin sadece hâkim tarafı bir teşebbüs olabilecektir. Bağlı ortaklık ise sadece ticaret şirketi olması gereklidir. Teşebbüs kavramının geniş şekilde yorumlanmaya uygun olmasından kaynaklı olarak bir ticari işletme sahibi veya gerektiğinde adi ortaklık da hâkim teşebbüs olabilecektir²⁹. Bununla birlikte pratikte şirketler topluluğu, limited ve anonim şirketler alanında gelişmektedir³⁰.

Görüldüğü üzere bildirim, tescil ve ilan yükümlülükleri, teşebbüsün ve sermaye ortaklığının yönetim kurulu üyeleri ile yöneticilerindedir. Bu hükme göre teşebbüsün ve sermaye şirketinin yönetim kurulu üyeleri ve yöneticileri,

- kendilerinin,
- eşlerinin,
- velayetleri altındaki çocukların

- ve bu sayılanların sermayelerinin en az yüzde yirmisine sahip oldukları ticaret şirketlerinin o sermaye şirketlerindeki payları ile ilgili olarak bildirimde bulunacaklardır.

Yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin veya onların eş ve çocuklarının veya sermayesinin en az yüzde yirmisine sahip oldukları şirketlerin söz konusu şirkette pay sahibi olmaları hali, mutlaka bu paylara teşebbüs hesabına sahip olduğu anlamına gelmeyecektir. Paylara teşebbüs hesa-

²⁹ Emre Türkmen, “Şirketler Topluluğu”, Şirketler Hukuku Şerhi Cilt -I , (Ed. Kemal Şenocak), Seçkin, Ankara, 2023, s.712. Hâkim teşebbüs konusunda bkz: Sevda Bora Çınar, Şirketler Topluluğunda Hâkim Teşebbüs”, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:88, Sayı:2, 2023, S.95-139.

³⁰ Şener, s. 172.

bına sahip bulunulması durumu somut olaya göre başka durumlar ile desteklenmeli ve ortaya konulmalıdır³¹. Buradaki yönetim kurulu üyeleri ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini TTK m.195/6 düzenlemiştir. Bu hükme göre şirketler topluluğu hükümlerinin uygulanması açısından yönetim kurulu, limited şirketlerde müdürleri, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ve şahıs şirketlerinde yöneticileri, diğer tüzel kişilerde yönetim organını, gerçek kişilerde ise gerçek kişinin kendisini ifade etmektedir. Yani bildirim yükümlülüğü bunlarda olacaktır.

Bu hüküm, yukarıda sayılan kişilere, kendilerinin ve yakınlarının kazandığı ve kaybettiği paylar hakkında bildirim yükümlülüğü yükleyerek muvazaalı işlemlerin, kanunun dolanılmasının önüne geçmeye çalışmış, şeffaflığı sağlamaya yönelmiştir³². Adi ortaklık gibi tüzel kişiliği olmayan ortaklıklarda ise kural olarak ortakların tamamı; sözleşme ile yönetici belirlenmesi durumu mevcut ise yöneticiler bildirimde bulunmalıdır³³.

Hükümde yükümlülük açısından getirilen “yönetici” kapsamına düzeyleri ne olursa olsun yöneticiler girmektedir³⁴.

D. BİLDİRİLECEK MERCİİ, ŞİRKET VE SÜRESİ

Kanuna göre bildirim, payların kazanılması ve elden çıkarılması işlemlerinin tamamlanmasını takip eden on gün içerisinde payı kazanılan veya elden çıkarılan sermaye şirketine ve TTK ile diğer kanunlardaki yetkili makamlara yapılacaktır. (TTK m. 198/1)

³¹ Okutan Nilsson, Şirketler Topluluğu, s.522.

³² Tekinalp, s.637.

³³ Türkmen, s.712.

³⁴ Tekinalp s.637; Okutan Nilsson’a göre, yönetici kavramının kimleri kapsayacağı hususu şirketten şirkete değişebilecek bir husustur ve yükümlülerin kim olduğu açıkça belirli olmalıdır. Aksi takdirde bildirim yapılmadığı durumda oy hakları donacak ve genel kurul kararlarının geçerliliği etkilenebilecektir. Kanununun 198. maddesinin uygulanmasında, anonim şirket yönetim kurulunun yanında, tüm üst düzey yöneticilerin değil, tasarrufların 367. maddesi anlamında kendisine yönetim yetkisi devredilmiş kişilerin yükümlülük altında olduğu kabul edilmelidir. Okutan Nilsson, Şirketler Topluluğu, s.520.

Görüldüğü üzere kanun TTK ve diğer kanunlardaki yetkili makamlara bildirim yapılması gerektiğini öngörmüştür. TTK'daki yetkili makam, ilk olarak tescil ve ilan için ilgili ticaret sicili müdürlüğüdür³⁵.

Kanunun madde gerekçesinde diğer kanunlarda öngörülen makamlara örnek olarak Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Rekabet Kurumu (RK) ve Hazine olarak sayılmış, bildirim adreslerinin örneklenenler gibi yetkili özel kurumlar ve hükümet kuruluşları olacağı belirtilmiştir. Bildirimin yapıldığı kurum veya kuruluş ise bildirim alındıktan sonra kendi kanununa göre işlem yapacaktır³⁶.

Kanunda öngörülen on günlük süre, hak düşürücü süre değil düzenleyici bir süredir ve bildirim bu sürede yapılmasını öngörmektedir³⁷. Bildirimlerin ise her halde yazılı olarak yapılması gereklidir. Bildirim sonrası payların durumu ticaret siciline tescil ve ilan olacaktır³⁸.

Bildirim süresi, kanunda öngörülen yüzdelerin aşılmasını veya altına düşülmesini sağlayan elde etme veya elden çıkarma işleminin tamamlanmasını yani payların *hukuken kazanılmasını* izleyen on gündür. Yani pay sahipliği sıfatının kazanılması değil, payların hukuken kazanılması bu süre açısından önem arz eden husustur³⁹.

E. YÜKÜMLÜLÜĞÜN YERİNE GETİRİLMEMESİNİN SONUÇLARI

Kanunun öngördüğü bildirim, tescil ve ilan yükümlülüklerine uyulmadığı takdirde, edinilen veya elden çıkarılan paylar ile ilgili oy hakları donacaktır. Bu oy haklarının donması imtiyaz haklarının donmasını da kapsamaktadır. Donmanın son bulması ise bildirim, tescil ve ilan yü-

³⁵ Tekinalp, s.638.

³⁶ Bkz. TTK madde 198 gerekçesi.

³⁷ Ayhan, s.676.

³⁸ Kayhan, ss.121-122; Tekinalp s.636; Akın, s.131.

³⁹ Okutan Nilsson, Şirketler Topluluğu, s.524.

kümlülüğünün yerine getirilmesi ile söz konusu olacaktır. Bu konudaki içerik, sermaye şirketinin internet sitesine konulmamış ise TTK m. 562/2 ve m. 1524/2 uygulanabilecektir⁴⁰.

TTK m. 198/2 hükmünün son cümlesine göre, “*Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesine dair diğer hukuki sonuçlara ilişkin hükümler saklıdır*”. Bu hüküm uyarınca, bildirim yapılacağı makamların kendi özel düzenlemeleri farklı yaptırımlar belirlemiş ise TTK hükümleri yanında bu özel düzenlemeler de uygulanacaktır⁴¹.

Bildirim yükümlülüğü yerine getirilmemiş ve paylardan doğan haklar donmuş ise kullanılan haklar geçersiz olacaktır. Pay sahipliği hakları donan paylar, toplantı ve karar yeter sayılarının hesabında dikkate alınamayacaktır. Bu durumda bir genel kurul kararı konusunda oyların karar yeter sayısını etkileyip etkilemediği hususu önem arz edecektir⁴². Oy hakları donmuş olan pay sahibinin buna rağmen genel kurulda oy kullanması durumunda alınan karar, o oylar olmadan alınamıyor ise -kararın alınması için- gereken nisabın sağlanamamasından dolayı yok hükmünde olacaktır⁴³.

Bildirim yükümlülüklerinin iştirak ilişkilerinde, özellikle karşılıklı iştirak ilişkilerinin açıklanmasında önem arz ettiğini yukarıda ifade etmiştik. Gerçekten de örneğin, iki şirketin birbirlerinin en az %25 oranında payını iktisap ettiği ve bu iki şirket arasında m.195 hükmü anlamında hakimiyet kuran bir durumun olmadığı durumda *basit karşılıklı iştirak* söz konusu olmaktadır. Bu durumda TTK m.201/1 gereğince “bir sermaye şirketinin paylarının iktisap edip karşılıklı iştirak konumuna bilerek girme” halinde pay sahipliği haklarında bir kısıtlama söz konusu olmaktadır. TTK m.198’deki bildirim yükümlülüğünü yerine getiren şirket, m.201 hükmündeki kısıtlama yaptırımından kurtulacaktır⁴⁴.

⁴⁰ Tekinalp s.638.

⁴¹ Akın, s.132.

⁴² Pulaşlı, Genel Esaslar, s.176; Akın, s.132.

⁴³ Akın, s.97.

⁴⁴ Gül Okutan Nilsson, “Şirketler Topluluğunda Karşılıklı İştirak, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:18, Sayı:2, 2021, S.255-268 (İştirak), s.261.

TTK m. 198/1’de öngörülen on günlük süre içerisinde haklar donmayacaktır. Ancak bu süre içerisinde bildirim yapılmış ancak tescil ve ilan yapılmamış ise donma sonucu yine söz konusu olacak, içerik internet sitesine de konulmamış ise yukarıda bahsedilen hükümlerin uygulanması söz konusu olabilecektir. Bildirimde bulunmama hususunda mazeret dikkate alınmayacak, mücbir sebep hususu dikkate alınabilecektir⁴⁵.

Bir görüşe göre ise, şirkete ve ilgili kurumlara bildirim yapılmış, ilan başvurusunda bulunulmuş ve tescil gerçekleştirilmiş ise artık ilanın fiilen yapılmasına gerek olmaksızın haklar kullanılabilir. Çünkü yükümlülük sahipleri yükümlülüklerini yerine getirmişlerdir⁴⁶.

Ticaret sicili müdürü, bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğünün yerine getirilmediğini öğrendiği takdirde ilgilileri yükümlülüğün yerine getirilmesi veya o hususun tescil edilmesini gerektiren nedenlerin bulunmadığını ispat etmeye davet edecektir⁴⁷. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Ticaret Sicili Yönetmeliği⁴⁸ (TSY) m.38’e göre, “yükümlülüğü yerine getirmemiş olanları öğrenen noterler, odalar ve vergi daireleri gibi resmi makamlar durumu” ticaret sicili müdürlüğüne bildirmekle yükümlüdür.

Bildirimde bulunmamanın sonucu oy haklarının donması olsa da buradaki içeriğin internet sitesine konulmaması durumunda oy hakları donmayacak, ancak TTK m. 199/3’te bulunan idari para cezası ve TTK m. 1524/2 söz konusu olabilecektir. Hükümün uygulanması açısından halka açık olup olmaması gibi tür ve özellikler de fark yaratmayacaktır⁴⁹.

⁴⁵ Tekinalp s.638.

⁴⁶ Okutan Nilsson, Şirketler Topluluğu, ss.526-527.

⁴⁷ Aynan, s. 677.

⁴⁸ Ticaret Sicili Yönetmeliği, RG, Tarih: 27/1/2013 No: 28541.

⁴⁹ Tekinalp, ss. 635-636.

F. HAKİMİYET SÖZLEŞMESİNİN TESCİL VE İLANI

Hakimiyet sözleşmesi⁵⁰ kanunda bir terim olarak var olsa da ayrı olarak düzenlenmemiştir. Ancak hakimiyet sözleşmesi, TSY m. 106/1’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Hâkimiyet sözleşmesi, aralarında doğrudan veya dolaylı iştirak ilişkisi bulunmayan, bulunsa bile bu ilişkiden bağımsız ve soyutlanmış bir şekilde taraflardan birinin, sermaye şirketi olan diğerinin yönetim organına hiçbir şarta bağlı olmadan talimat verme yetkisini içeren sözleşmedir”.

Atipik bir sözleşme olan hakimiyet sözleşmesi, yapılmak istendiği takdirde borçlar hukuku anlamında bir sözleşmenin var olması yeterli olacaktır. Tescil ve ilanı ile de hakimiyet sözleşmesi kaydedilmiş ve kamuya ilan edilmiş olacaktır⁵¹.

TTK m.198/3’e göre hakimiyet sözleşmesinin geçerlilik şartı, sözleşmenin yazılı yapılması ve ticaret siciline tescil ve ilan edilmesidir⁵². Yani alenilik ve üçüncü kişilerin öğrenmesi açısından önem arz eden tescil ve ilan, bu sözleşmenin geçerlilik şartıdır⁵³.

Yine TTK m.198/3 gereği hakimiyet sözleşmenin geçersiz olması, TTK ile diğer kanunlardaki şirketler topluluğuna dair yükümlülükler ve sorumluluklara ilişkin hükümlerinin uygulanmasına engel olmayacaktır. Söz konusu hüküm gereği, geçersiz olan bir hakimiyet sözleşmesi taraflarca sanki sözleşme geçerliymiş gibi uygulanıyor ise de TTK hükümlerini uygulamak mümkündür. Zira TTK m.195 hükmü, bir ticaret şirketinin başka bir ticaret şirketini “başka bir yolla” hakimiyet altında tutmasını yani fiili hakimiyeti düzenlemiştir⁵⁴.

⁵⁰ Hakimiyet sözleşmesi konusunda detaylı bilgi için bkz: Mehmet Çelebi Can, Hakimiyet Sözleşmesi, 1. Baskı, Adalet, Ankara, 2023; Mustafa Yavuz, “Türk Hukukunda Hâkimiyet Sözleşmeleri”, Gümrük Ticaret Dergisi, Eylül 2020, 7(20), S.44-53.

⁵¹ Hasan Pulaşlı, Şirketler Hukuku Şerhi -Cilt 1, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, (Şerh) s. 325.

⁵² Pulaşlı, Şerh, s.325; Tekinalp s.638.

⁵³ Yavuz, s.48.

⁵⁴ Fatma Beril Özcanlı, Şirketler Topluluğunda Hakimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2017, S.66-67.

TSY m. 106/2 hükmün göre, “*Hâkimiyet sözleşmesinin geçerli olabilmesi için bağlı şirketin genel kurulunca onaylanması ve sicile tescil ettirilmesi şarttır.*”

İlgili tüm hükümler ile değerlendirildiğinde bu sözleşme, tescil edileceği için TSY ve Kanun gerekçesinde belirtildiği üzere yazılı yapılmalı, yazılı yapılmamış ise de tescil anında yazılı hale getirilmesi gerekmektedir⁵⁵. Ancak sözleşmenin burada yazılı şekilde yapılması da geçerlilik şartı teşkil etmemekte, ispat için gereklilik arz etmektedir⁵⁶.

Hakimiyet sözleşmesinin tescili konusunda da tescil ve ilan yükümlülüğü ilgili tarafların yönetim organındadır⁵⁷.

Hakimiyet sözleşmesi yapılmış ancak tescil edilmemiş ise tescil edilmemenin hukuki sonuçları uygulanacak, ancak her ne kadar tescil edilmemiş bir sözleşme olsa da hakimiyetin varlığına dayanarak TTK m.195/1 –(b) uyarınca “başka bir yolla hakimiyet altında tutma” olarak değerlendirilip şirketler topluluğunun varlığını kabul etmek gerekecektir⁵⁸.

SONUÇ

Şirketler topluluğuna ilişkin getirilen düzenlemeler ile ticari hayatın daha şeffaf ve adil şekilde yürütülebilmesi amaçlanmıştır. Yabancı hukuk sistemlerinde de benimsenen şirketler topluluğu hükümleri, bu düzenlemelerden önce şirketlerin birbirleri üzerinde hakimiyetleri olmasına rağmen ayrı şirketler gibi sayılarak ortaya çıkan sorunların birçoğunu ortadan kaldırmaya elverişlidir.

⁵⁵ Ayhan s. 673.

⁵⁶ Yavuz, 48.

⁵⁷ Türkmen, s. 712; Yazara göre, sözleşmeyi hem bağlı ortaklık hem de hâkim teşebbüs tescil ve ilan ettirebilecektir. Türkmen, s.712.

⁵⁸ Ayhan, s.673.

Fiili veya sözleşmesel olarak ortaya çıkan ve holdingden farklılık gösteren şirketler topluluğu, ana(hâkim) ve bağlı(yavru) şirketten oluşmaktadır. Yukarıda belirtilen şeffaflığın kanundaki somut bir göstergesi ise bildirim, tescil ve ilan yükümlülükleridir. Kanunda düzenlenen bu hükümlere göre bir teşebbüs bir sermaye şirketinde kanunda yazılan paylara sahip olduğu veya bu payları elinden çıkardığı durumlarda bildirimde bulunmalı, durumu ticaret sicilinde tescil ettirmeli ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan ettirmelidir.

Bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğünün kimde olduğu da kanun hükmünde sayılmıştır. TTK m.198/1'deki düzenlemede “teşebbüs” kavramı kullanılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere doktrinde, bu teşebbüs kavramının geniş yorumlanması ve ticari işletme sahibi veya adi ortaklığın da bu kavramı karşılayabileceği belirtilmekle birlikte kanaatimizce de bu görüş yerindedir.

Bildirimin payların kazanılması ve kaybedilmesi işlemlerinin tamamlanmasından itibaren on gün içerisinde yapılması gerektiği kanunda düzenlenmiştir ve bu süre düzenleyici bir süre niteliğindedir. Zira bildirim kanunda belirlenen on gün içerisinde yapılmazsa da bu yükümlülük devam etmektedir.

Yükümlülüğün yerine getirilmediği durumda kazanılan veya kaybedilen paylar ve bunlara bağlı oy hakları, var ise imtiyaz hakları da donacaktır. Bu donmaya bağlı olarak kullanılan haklar geçersiz sayılacaktır. Bu durumda Ticaret Sicili Yönetmeliğinde (TSY) yer alan ve ticaret sicili müdürünün bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğünün yerine getirilmediğini öğrendiği takdirde ilgilileri bu yükümlülüğü yerine getirmesi gerektiğine dair hüküm önem arz etmektedir. Kanaatimizce, bildirim, tescil ve ilan yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda hâkim veya bağlı şirkette bu husustan haberi olanlar da bu durumu ticaret sicili müdürüne bildirerek TSY hükümlerine göre harekete geçmesini ve ilgilileri davet etmesini talep edebileceklerdir.

Tescil ve ilan ettirilmesi gereken diğer bir husus ise sözleşmesel hakimiyet ilişkisinin unsurunu oluşturan hakimiyet sözleşmesidir. TSY’de tanımlanan bu sözleşme, kanun hükmüne göre, yazılı yapılmalı ve ticaret siciline tescil ve ilan edilmelidir. Ancak sözleşmenin geçersiz olması, bu ilişkiye şirketler topluluğu hükümlerinin ve buna ilişkin sorumluluk hükümlerinin uygulanmasına engel olmayacaktır.

KISALTMALAR

- b.** : Bent
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
m. : Madde
RG : Resmî Gazete
s. : Sayfa
ss. : Sayfadan sayfaya
S. : Sayfa aralığı
Sy. : Sayı
T. : Tarih
TSY : Ticaret Sicili Yönetmeliği
TTK : Türk Ticaret Kanunu

KAYNAKÇA

AKIN, İrfan, Şirketler Topluluğu Sorumluluk Hukuku, 1.Baskı, Seçkin, Ankara, 2014.

AYHAN, Rıza-**ÇAĞLAR**, Hayrettin- **ÖZDAMAR**, Mehmet, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.

BAHTİYAR, Mehmet, Ortaklıklar Hukuku, 12. Bası, Beta, İstanbul, 2017.

BORA ÇINAR, Sevda Şirketler Topluluğunda Hâkim Teşebbüs”, İzmir Barosu Dergisi, Yıl:88, Sayı:2, 2023, S.95-139.

CAN, **Mehmet** Çelebi, Hakimiyet Sözleşmesi, 1. Baskı, Adalet, Ankara, 2023.

ÇEBİ, Hakan, Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2020.

ÇETİNER, Selma-**BOZKURT YÜKSEL**, **Armağan** Ebru, Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023.

KAYIHAN, Şaban, Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2023.

MİSİLİ, Sinan, “Şirketler Topluluğu Hukuku “Tarihçe ve Terminoloji”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2022, Sy. 52, S. 159-194.

OKUTAN NİLSSON, Gül, “Şirketler Topluluğunda Karşılıklı İştirak”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 18, Sy. 2, 2021, S.255-268, (İştirak).

OKUTAN NİLSSON, Gül, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Şirketler Topluluğu Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, (Şirketler Topluluğu).

ÖZCANLI, Fatma Beril, Şirketler Topluluğu Hukukunda Hakimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2017.

PEKDİNÇER, Tamer-**GÜNDOĞDU**, Gökmen, “Amerikan Hukukunda Şirketler Topluluğu Hukuku Algısı ve Şirketler Topluluğunda Sorumluluğa İlişkin Uygulamaya Genel Bir Bakış”, Regesta, C. 3, Sy. 2, 2013, S. 31-49.

PULAŞLI, Hasan, Şirketler Hukuku Genel Esaslar, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, (Genel Esaslar).

PULAŞLI, Hasan, Şirketler Hukuku Şerhi -Cilt 1, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015 (Şerh).

PULAŞLI, Hasan, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Şirketler Topluluğunun Temel Nitelikleri ve Hâkim Şirketin Güven Sorumluluğu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Sy.1, Yıl: 2007, S.259-278, (Temel Nitelikler).

SUSUZ, Kağan, «Şirketler Topluluğuna İlişkin Hükümlerin Uygulama Alanı Bakımından Hâkim Teşebbüs Kavramı». Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 18, Sy. 2, 2012, S. 269-280.

ŞENER, Oruç Hami, Teorik ve Uygulamalı Ortaklıklar Hukuku, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.

TEKİNALP, Ünal, Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, 4. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

Türkmen, Emre. “Şirketler Topluluğu”, Şirketler Hukuku Şerhi Cilt -I, (Ed. Kemal Şenocak), Seçkin, Ankara, 2023, S. 662-754.

TÜRKMEN, Emre, “Şirketler Topluluğu”, Şirketler Topluluğu Hukuku Şerhi Cilt-1, (Ed. Kemal Şenocak), Seçkin, Ankara, 2023, S. 662-754.

YAVUZ, Mustafa, “Türk Hukukunda Hâkimiyet Sözleşmeleri”, Gümrük Ticaret Dergisi, Eylül 2020, 7(20), S. 44-53.